

TÜRKİYE'DE TARIM POLİTİKALARI VE ARAYIŞLAR

Muhammet Önder Erdoğan

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Erdoğan, M. Ö. "Türkiye'de Tarım Politikaları ve Arayış", İNSAMER, 22.01.2020.

 Analiz

Türkiye'de tarım sektörü büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın bu potansiyelin yeterince kullanılamaması her zaman tartışılmıştır. Öyle ki bir tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye'nin son zamanlarda yaptığı tarımsal ithalat, ülke ekonomisi için önemli gider kalemlerinden biri hâline gelmiştir. Tarım sektörünün ekonomiye getirdiği mali yük ülke adına ciddi bir ekonomik kayba sebep olurken bu alanda yaşanan sorunlara çözüm üretilmesi konusunda tarım bakanlığı nezdinde hükümete büyük sorumluluklar düşmektedir.

Türkiye'nin tarım politikalarının nihai hedefine bakıldığında; artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanması, üretimin ve verimin artırılması, tarımsal ürünlerde kendine yeterlik düzeyinin yükseltilmesi, tarım gelirlerinin artırılması ve sağlanan gelire süreklilik kazandırılması, tarım ürünleri ihracatının artırılması, kırsal kesimin kalkınması ve tarımda yeni teknolojilerin kullanılmasının sağlanması

olduğu görülmektedir. Ancak belirlenen bu hedeflere karşın ülke olarak tarım sektöründe geldiğimiz nokta ciddi bir öz eleştiriye gerekli kılmaktadır.

Dünyada yaşanan ekonomik dönüşümler, özelleştirmeler, yerel ekonomik koşullar, yanlış politikalar gibi nedenlerin yanı sıra tarım sektöründe oluşan fiyat dalgalanmaları, arz talep dengesinde yaşanan ve hem üreticiyi hem de tüketiciyi olumsuz etkileyen gelişmeler, ekonomik krizler ve devalüasyon sonucu oluşan dalgalanmalar, gübre, mazot ve diğer tarım ürünlerindeki fiyat artışları, tarımsal üretimi etkilemektedir. Söz konusu gelişmeler ve akabinde oluşan süreç, Türkiye'nin tarım politikalarına da etki etmekte ve hükümet bu dalgalanmalar karşısında ithalat ve tanzim satış gibi hem geçici hem de problemin temeline inmeyen, kırsal kesimde yaşayan kesimin ve çiftçilerin temel sorunlarını çözmekten uzak tali yöntemlere başvurmaktadır.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Ekonomik büyüme ve kalkınma açısından taşıdığı stratejik önem nedeniyle her ülkede devlet tarafından desteklenen tarım, ülke nüfusunun beslenmesi, millî gelire ve istihdama katkı, sanayi sektörünün ham madde ihtiyacını karşılama, ihracata doğrudan ve dolaylı katkı vb. nedenlerden dolayı vazgeçilmez bir sektördür.

Tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapan Türkiye coğrafyası, iklim çeşitliliğinin sağladığı avantajla çok farklı tarımsal ürünün yetiştiği eşsiz bir bölgedir. Son yıllara kadar ülke insanının ihtiyaçlarını karşılamaya yeten tarımsal üretim, çevre coğrafyaların ihtiyaçları için dahi yeterli olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze, 2. Dünya Savaşı yılları sayılmazsa, çoğunlukla tarımda kendine yeten bir ülke durumundaki Türkiye, son yıllarda kırılgan iç ekonomisi ve istikrarlı tarım politikaları üretmedeki sıkıntıları nedeniyle bu özelliğini kaybetme tehdidiyle karşı karşıyadır.

Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği (AB) gibi gelişmiş ekonomilerde kırsal kesimde yaşayan ve tarımla uğraşan nüfus, toplam nüfusun %10-15'i aralığında olup, bu kesimin ülkelerinin millî gelirine katkısı da aynı orandadır (%10). Afrika gibi geri bırakılmış veya gelişmekte olan bölgelerde ise toplam nüfusun %50'si tarım sektöründe olmasına karşın millî gelire katkıları %10-20 arasındadır. Türkiye'de ise tarım kesiminde çalışan nüfusun oranı %20'lere gerilemiş olsa da tarım sektörünün millî gelire katkısı %5-10 arasındadır. Tarımsal üretimin önemini koruduğu Türkiye'de, dünyada yaşanan ekonomik dönüşümler diğer sektörlerle birlikte tarım ve hayvancılık sektörlerini de doğrudan etkilemiştir.¹ Bu yeni döneme ayak uydurma konusunda Türk tarımı çeşitli zorluklar yaşamıştır.

Ülkemizde tarım politikaları, pazar fiyatı destekleri yanı sıra üreticilere girdi desteği ve kredi verilmesi gibi yöntemlerle dolaylı tedbirler alınarak güçlendirilmeye çalışılsa da bu destekler ihtiyacı karşılamada yeterli olamamakta, zaman zaman yanlış uygulamalar sebebiyle de bu desteklerden beklenen fayda elde edilememektedir. Destekleme alımları kapsamına alınan ürün sayısı zaman içinde değişiklik göstermektedir. Bilhassa son yıllarda

bu alımların kapsamının oldukça sınırlandırıldığı görülmektedir.² Söz konusu "girdi desteği" özellikle kimyasal gübre kullanımına yönelik teşvikler için yapılmaktadır. Ayrıca tarımsal ilaç ve veteriner ilaçlarının desteklenmesi de Türkiye'nin tarım politikasının konuları arasındadır.

Tarım sektörüne yönelik düzenlemeler ayrıntılı olarak incelendiğinde, yalnızca ulusal politikalarla sınırlı kalınmadığı, Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların tarım sektörüne ilişkin görüşlerinin de bu alandaki politikaların belirlenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Son 10 yıldır her ne kadar IMF gibi kuruluşlarla genel ekonomik anlaşmalar yapılmamış olsa da IMF ile 2005 yılında yapılan son stand-by anlaşmasının millî tarım politikaları üzerindeki olumsuz etkileri hâlen sürmektedir. Bu anlaşma ile pek çok üründe destekleme alımına son verilmiştir. IMF, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Dünya Bankası ile imzalanan kredi anlaşmaları, Türkiye'nin tarım politikalarına etki eden önemli uluslararası düzenlemelerdir. Bu anlaşmaların tarım politikaları üzerindeki etkileri hâlen daha sürdürmektedir.³

Yaşanan değişimlerle birlikte, tarım politikalarının üreticilere emeklerinin karşılığını alabildikleri, kaliteli bir hayat standardı sağlaması yanında, tüketicilere de uygun fiyatla yeterli ürün arzını garanti etmesi beklenmektedir. Birçok uzman "Türk Tarımında Uygulanan Politikalar" isimli çalışmada pazar fiyatı desteği, doğal afet ödemeleri, zarar ödemeleri, birim hayvan veya alan başına yapılan ödemeler, stoklama yardımları gibi üretici gelirlerini artırmayı amaçlayan "doğrudan gelir destekleri"nin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde, üreticilerin masraflarını azaltmayı öngören sübvansiyon, ayrıcalıklı kredi, sigortalama gibi önlemler de orta ve uzun vadede önem taşımaktadır.⁴

Devletin tarımsal destek noktasında köylüye ve çiftçiye sunduğu imkânlar önemli olmakla birlikte; yaşanan ekonomik krizlerin etkisi, mazot, gübre, elektrik, su vb. temel giderlerin yüksek maliyeti, bu desteğin etkilerini sınırlamaktadır. Ülke çapında gelişmiş modern

tekniklere geçişte devletin öncü rol oynaması büyük önem arz etmektedir. Nitekim sulu tarımın ötesinde teknolojinin tüm olanaklarından yararlanılarak yapılan tarım, verimliliği ve ticarileşme potansiyelini arttıracaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında “milletin efendisi” gözüyle bakılan köylü ve desteklenen tarım sektörü, sonraki dönemlerde bu desteği önemli oranda yitirmiştir. 1950-1960 yılları arasında liberal ekonomi yaklaşımları benimsenmiş olmakla birlikte, tarıma dönük devlet desteği ve korumacılık devam etmiş, ancak 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarıyla birlikte destekleme alımı kapsamına alınan tarımsal ürünlerin sayısı azaltılmış, sonrasında Kemal Derviş yönetiminde 1999 yılında IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde tarımsal ürünlerin devlet alımlarına son verilmiş ve tarım ürünlerinde ithalat serüveni başlamıştır.

Ülkemizde özellikle son çeyrek asırda tarım sektörü dış ticaret açısından büyük kayba uğramıştır. Buna karşın 25 Nisan 2006 tarihinde yasalaşan 5488 sayılı Tarım Kanunu’nda, tarımsal desteklemeler için bütçeden ayrılacak toplam kaynağın gayrisafi millî hasılanın (GSMH) %1’inden az olamayacağı hükme bağlanmıştır. Bu noktada tarım için ayrılan bütçenin nasıl kullanıldığının tespiti ve ölçülmesi ayrıca önemlidir. Zira kaynakların kullanımı ve bu kullanımların verimliliği konusu tarım alanındaki kronik sorunlar arasındadır.

Kullanılmayan tarım arazileri ve mevcut tarım arazilerinde yaşanan küçülme meselesi ise tarım sektöründeki bir diğer kronik sorundur. Ekilebilir tarım alanlarındaki küçülmeye paralel olarak, tarımda istenen ölçüde teknoloji kullanılamaması -verimi etkilediğinden- önemli bir ekonomik açığa dönüşebilmektedir.

Bu arka plan çerçevesinde hükümetlerin öncelikli hedefleri arasında; yerli çiftçinin korunması, ülke aleyhine olan politik hususların, tavizlerin engellenmesi ve üretimin teşvik edilmesi konuları öncelikli gündem maddelerini oluşturmalıdır. Çiftçiliğin küçük aile işi olarak kalması durumunda, bu işletmelerin piyasanın rekabet koşullarına dayanamayacakları göz önüne alındığında, kooperatifleşme dâhil birtakım teşvikler yapılmasının önemi daha net anlaşılacaktır.

Tarımsal desteklerin doğru yerlere yapılması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda şeffaflık ve verimlilik esasına göre hareket edilmesi en kritik meseledir. Bu noktada kooperatifler önemli bir işlev görmektedir. Örneğin, son zamanlardaki tartışma konularından biri olan “Şeker Kanunu” ile ilgili olarak hem üreticileri mutlu edecek hem de ülke yararına olacak adımların atılması gerekmektedir. Ayrıca tarımda Türkiye’nin en önemli sıkıntılarında biri olan sulama amaçlı baraj ve gölet yapımı konusuna da ağırlık verilerek, basınçlı sulama sistemleri (damla ve yağmurlama) desteklenmelidir.

Türkiye’de tarım politikalarından resmî olarak söz edilen en önemli belge, beş yıllık kalkınma planlarıdır. Ancak bu beş yıllık planlarda yazılanlar çoğu zaman hayata geçirilememekte, sadece kâğıt üzerinde kalmaktadır. Türk tarım politikasının istikrarlı olmamasının nedenlerinden biri de AB’ye tam üyelik sürecinde birliğin ortak tarım politikalarına uyum gösterme durumunda kalınması olmuştur. Türkiye, kendi yapısal ve işlevsel sorunlarını çözüme kavuşturmadan, tarımsal yapısını ve politikalarını AB ortak tarım politikalarına uyum sağlayacak şekilde entegre etmeye çalışmaktan vazgeçmelidir.

Kaynakça

- 1 Mehmet Harputoğlu, “Türkiye’nin Tarım Politikası, UGSAM, Ocak 2018, Dosya No:20.
- 2 Onur Erkan, “Türk Tarımında Uygulanan Politikalar”, Türkiye Ziraat Mühendisliği V.Teknik Kongresi, s. 22.
- 3 Fatih Çelikkaya, “Uluslararası Mali Kuruluşların

Türkiye’nin Tarım Politikasına Etkileri”, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2011, s. 2.

- 4 Onur Erkan, “Türk Tarımında Uygulanan Politikalar”, s. 22.